

Ivan Lefkovits

LAUDATIO

u příležitosti udělení Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

Zdeňkovi Neubauerovi

5. října 2001

Cenu Vize 97 dostává letos profesor Zdeněk Neubauer. Dvojjediná osobnost vědce a filozofa nás nutí k zamyšlení. V dávných dobách panovala jednota vědění a myšlení, takže vědec a filozof, toť byla vskutku jedna osobnost. Renesanční Leonardo da Vinci byl malířem, konstruktérem, vynálezcem, vojenským poradcem. A v našem století Max Delbrück byl fyzikem, ale Nobelovu cenu dostal za objevy v biologii; Miroslav Holub byl lékařem, biologem a básníkem. Paracelsus a Erasmus Rotterdamský, Johann Wolfgang Goethe a Benjamin Franklin, Erwin Schrödinger a Leo Szilard, Niels Jerne a Adolf Portmann, to byly osobnosti jednoty vědění a myšlení.

Věda a filozofie... Skutečnost, že dnes mluvíme na jedné straně **o vědci** Zdeňkovi Neubauerovi, a na druhé straně **o filozofovi** Zdeňkovi Neubauerovi, prozrazuje, že si nejsme jisti, zda v případě našeho oslavence je jedno s druhým slučitelné. Hlavním problémem je ten „minulý čas“. I když kariéra **vědce Neubauera** je z konce šedesátých a začátku sedmdesátých let, a kariéra **filozofa Neubauera** je současná, přičí se mi mluvit o vědci Neubauerovi v minulém čase.

Takže Zdeněk Neubauer **byl a je** význačným vědcem. Zabýval se genetikou bakterií a bakteriofágů a objevil důležité zákony řízených změn dědičnosti. Nejběžnější organizmus požívaný pro genetická studia je do detailu prostudovaná bakterie *Escherichia coli*. Tato bakterie je na jedné straně schopna rychlého rozmnožení, ale lze ji různými zásahy – na příklad pomocí antibiotik – přibrzdit, pozměnit nebo i zničit. Ale má i evolučně přizpůsobeného přirozeného nepřítel, bakteriofága, který je schopen bakterii napadnout, uzurpovat její genetický aparát, vytvořit dceřinné bakteriofágy a buňku zničit. Ale jako alternativu, bakterie je schopna – obrazně řečeno – uzavřít s bakteriofágovým agresorem mír nebo aspoň příměří, a to tím, že genetickou informaci fága sloučí se svou vlastní genetickou

informací. Důsledkem je, že takto kompromitovaná bakterie přežívá. Je to jakoby do Troje nebyl vpašován trojský kůň, ale návod na konstrukci trojského koně. Návod je spojen s prepínací páčkou, kterou lze konstrukční údaje uvolnit nebo zakrýt. Bakteriální buňka nejen funguje, ale je mafiózně chráněna před dalším nežádoucím vnikem konkurenčního bakteriofága do buňky. Zde opouštíme tento obraz, abychom se vrátili do neapolské laboratoře. Zdeněk zjistil, že kromě geneticky předepsaného programu dědičné paměti, existuje regulační mechanismus, který je založen na interakci regulační bílkoviny s určitým přesně definovaným místem v genomu bakteriální buňky. Mladý vědecký pracovník Neubauer určil chod a náplň jedné světové laboratoře na mnoho let. Enrico Calif v Neapoli, a později v Římě, Zdeňkův přínos také náležitě ocenil. A Zdeňkovy práce v časopise *Nature* a jiných předních světových publikacích se staly trvalým vkladem v klenotnici vědy.

Kdy jindy když ne teď, a kde jinde když ne zde, bych měl podat svědectví o tom, že světlá hvězda Zdeňka Neubauera na vědeckém nebi nezhasla náhodně. Nikoli, Zdeněk transformoval tuto astrální energii a přetvořil sám sebe ve filozofa. Celkem rád se tímto výrokem vydávám na tenký led symbolismu. Zdeněk, který se tak rád zabývá smyslem alchymie a magie, si snad ani neuvědomuje, že on právě sám na sobě udělal *in vivo* alchymistický zásah, a úspěšně transmutoval z vědce na filozofa.

Pablo Picasso řekl: „nehledám, ale nacházím“. Malování mu šlo snadno, jedno vedlo k druhému. Nesmrtelná díla vznikala lehkým štětcem. Zdeňkovi vkládám jiný výrok do jeho úst: „hledám a nacházím“. Zdeněk nejen hodně zná a umí, ale má to přečtené, zpracované a zažité. Zdeněk byl vždy nesmírně pilný. Když mluví o Aristotelovi, nebo o Darwinovi, nebo i o Marxovi, tak si můžeme být jisti, že to má prostudované, a to z původních pramenů. Zdeňkova píle a hledání vede k tomu, že nachází. Nachází a transformuje. Transformuje a nachází nové.

O vědci Zdeňkovi Neubauerovi jsem řekl vše, co jsem chtěl říct, mimochodem trochu hlouběji jsem to vysvětlil v nedávném rozhovoru s Ivanem Havlem ve Vesmíru.

O filozofovi Zdeňkovi Neubauerovi mluví jiní, takže zbytek mne vymezeného času věnuji vztahu Zdeňka Neubauera k vědeckému světu v této zemi. Začnu trochu ze široka. Významný genetik z kanadského Edmontonu, Jack von Borstel, mi při sklence vína prozradil, že zná dva české vědce: Gregora Mendela a Zdeňka Neubauera.

Čeští vědci jsou rozhořčeni na Zdeňka. A právem jsou rozhořčeni, že Zdeněk propaguje různé pavědy. A Zdeněk je rozhořčen na vědce, a právem je rozhořčen, že vědci si přivlastňují právo být tou nejvyšší instancí na pravdu.

Kromě mnoha jiných deficitů tato země, tato společnost má zásadní deficit v neschopnosti a neochotě diskutovat, přesněji řečeno diskutovat v názorové neshodě. „Žít a nechat žít“ má obdobu rovněž v duchovní sféře: „vysvětlit a respektovat názory bližního“.

Poté, co jsme se se Zdeňkem po sametové revoluci znovu našli, strávil jsem při různých příležitostech několik hodin v ústavu. Krásné prostředí, dobrá knihovna a zajímaví lidé, toť je místo, kde Zdeněk působí. Přesto, když přijedu ze vzdálené Basileje na několik dnů do Prahy, táhne mne to na Akademii. Struktura výzkumu, přehlednost projektů, to vše je pro mne jasnější, závažnější – otázky i odpovědi jsou konkrétnější.

Ale je zcela nedůležité, zda mne to jako jedince táhne sem nebo tam. Zásadní otázka, na kterou bychom neměli zapomenout i při tak slavnostních chvílích jako je tato, je: kdo zajistí vzdělanost nastupující generace? Pro malý segment populace to zajistí Akademie nebo Univerzita. Ale vzdělaný národ vznikne jen tehdy, když se vytvoří široký konsens různých myšlenkových proudů. Ústav Zdeňkovy působnosti by se mohl stát jedním z míst pro bezpředsudkovou diskuse kolem kulatého stolu – možná, že by toto mohlo být podepřeno i prestiží Nadace Vize 97.

Velice bych si přál, aby Zdeněk měl sílu, trpělivost a dobré nervy diskutovat o věcech obecných i odborných se vzdělanými lidmi této země. Přál bych si, aby byl nadále dobrým učitelem, aby přitahoval studenty, kteří prošli tvrdou školou vědeckého vzdělání, a kteří vidí ve Zdeňkově působnosti cestu a nikoli cíl.

Zdeňkovi přeji mnoho úspěchů v jeho konání